

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 26 ΜΑΪΟΥ 1927

ΠΡΟΕΔΡΙΑ Κ. ΖΕΓΓΕΛΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ.— Νέα έγγραφα περὶ τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, ὑπὸ κ. Κ. Ἀμάντου.

Πρὸ μηνῶν ἐγράφη εἰς τὰς ἔφημερίδας κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἀξιοτίμου γραμματέως τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς πρεσβείας κ. Γιαννηλία ὅτι εἰς τὰ αὐστριακὰ ἀρχεῖα εὐρέθησαν νέα έγγραφα περὶ τοῦ Ρήγα Βελεστινλή. Τὴν διαφέρουσαν αὐτὴν εἴδησιν ἠθέλησα κατὰ καθήκον νὰ ἐξελέγξω, ὅταν τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου τοῦ Βελιγραδίου κατέστη δυνατόν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Βιέννην. Ἡ χαρὰ μου καὶ ἡ ἐκπληξίς μου ὑπῆρξε μεγάλη, ὅταν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω ὅτι ὁ νέος φάκελλος περὶ Ρήγα ὁ εὐρεθεὶς εἰς τὸ «Haus- Hof- und Staatsarchiv» τῆς Βιέννης περιέχει ἐξήκοντα έγγραφα, ἐξ ὧν μόνον τρία εἶναι γνωστά ἐκ τῆς πρώτης σειρᾶς ἐγγράφων, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψε μὲν ὁ Legrand, ἐδημοσίευσε δὲ καὶ ἐσχολίασεν ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς Σπ. Λάμπρος¹.

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ Haus- Hof- und Staatsarchiv τῆς Βιέννης προθυμότητα ἐπέτρεψε τὴν ἀντιγραφὴν τῶν νέων ἐγγράφων καὶ ἐκφράζω διὰ ταῦτα τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ ἐνευθεὴν καὶ πρὸς τὸν Καθηγητὴν κ. Lothar Gross καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον τμηματάρχην κ. Fritz Reinöhl. Τὰ νέα έγγραφα συμπληρῶνουν τὰ παλαιότερα τοῦ Legrand. Οὕτω, ἐν ᾧ ἡ σειρὰ τοῦ Legrand οὐδὲν ἔγγραφον περιέχει τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου 1797, ὀλίγα δὲ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου 1798, ἡ νέα σειρὰ περιέχει πλεῖστα έγγραφα καὶ τοῦ Δεκεμβρίου 1797 καὶ τοῦ Ἰανουαρίου 1798. Ἀντιθέτως ἡ νέα σειρὰ οὐδὲν ἔγγραφον περιέχει τοῦ μηνὸς Μαΐου καὶ Ἰουνίου 1798, ἐνᾧ ἡ σειρὰ τοῦ Legrand περιέχει τινά. Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς νέας σειρᾶς ὑποδεικνύει ἴσως ὅτι καὶ ἄλλα έγγραφα πρέπει νὰ εὐρεθοῦν, ἐνδέχεται ὅμως νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν

¹ Βλ. ἀνέκδοτα έγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος σ. 587. Τὰ έγγραφα ταῦτα ὑπῆρξαν ἀφετηρία σειρᾶς μελετῶν τοῦ Λάμπρου περὶ τοῦ Ρήγα: I. Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα 1892. II. Ρήγας, Βηλαρᾶς, Χριστόπουλος ἐν τῷ Νέφ Ἑλληνομνήμωνι τ. 15 σ. 49. Ἐπίσης μελέται τοῦ Λάμπρου περὶ τοῦ Ρήγα περιέχονται εἰς τὰς ἐξῆς δημοσιεύσεις του I. Λόγοι καὶ ἄρθρα 1902 σ. 347 II. Μικταὶ Σελίδες 1905 σ. 623. III. Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ βορρᾶ 1909 σ. 65.

προέλευσιν τῆς σειρᾶς ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς αὐλῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἴσως αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ρήγα δὲν ἔφθασαν. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι θὰ εὑρεθοῦν καὶ ἄλλα ἔγγραφα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τῆς νέας σειρᾶς.

Ἡ νέα σειρά πρέπει νὰ δημοσιευθῇ γερμανιστὶ καὶ εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν κατὰ τὸν ὑποδειγματικὸν τρόπον τοῦ Λάμπρου, καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία περαιτέρω ἐρεύνης περὶ τοῦ Ρήγα. Πρὶν γίνῃ ὅμως τοῦτο ἐπιβαλλομένην προσωρινὴν ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν κυριωτάτων σημείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται τὰ ἔγγραφα ἧτοι 1) περὶ τῆς συλλήψεως καὶ ἀποπέρας αὐτοκτονίας τοῦ Ρήγα 2) περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ναπολέοντα 3) περὶ τῶν συνεργατῶν τοῦ Ρήγα, οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἦσαν μέχρι τοῦδε σχεδὸν μόνον κατ' ὄνομα γνωστοί.

1. Τὸ πρῶτον ἔγγραφον τῆς νέας σειρᾶς χρονολογεῖται ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1797 καὶ ἀπευθύνεται ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Τεργέστης Brigido πρὸς τὸν ὑπουργὸν Pergen. Ἐν αὐτῷ λέγεται ὅτι «χθὲς» ἧτοι τὴν 19^{ην} Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην ὁ Ρήγας καὶ συνελήφθη ἀμέσως κατόπιν καταγγελίας συμπατριώτου του (τοῦ Δημητρ. Οἰκονόμου). Συγχρόνως κατέλαβεν ἡ ἀστυνομία καὶ τὸ «corpus delicti», τὰ κιβώτια τῶν βιβλίων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα εἶχαν σταλῆ προηγουμένως εἰς Τεργέστην ὑπὸ τοῦ Ρήγα, ἐδεδικιώθη δὲ ἐξ ἐγγράφων τοῦ Ρήγα καὶ ἡ ἐνοχὴ τοῦ φίλου του Ἀντωνίου Κορωνιοῦ, ὅστις ὅμως δὲν ἦτο εἰς Τεργέστην, οὔτε εἰς τὴν Ἰστρίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Δαλματίαν, ὅπου θὰ ἀναζητηθῇ καὶ θὰ συλληφθῇ. Μανθάνομεν λοιπὸν ἐκ τοῦ πρώτου ἐγγράφου τὴν ἀκριθεῖς χρονολογίαν (19 Δεκεμβρίου 1797) τῆς συλλήψεως τοῦ Ρήγα, ἧτις καὶ μετὰ τὴν σειράν τῶν ἐγγράφων Legrand δὲν ἦτο γνωστή¹.

Ἐὸ ὑπουργὸς Pergen ἔλαβεν ἐν Βιέννῃ τὴν 24^{ην} Δεκεμβρίου τὸ ἔγγραφον τοῦ Brigido καὶ τὴν 25 τοῦ αὐτοῦ διεδίδασκε «ὑπόμνημα μετὰ μεγίστης εὐπειθείας» (allerunterthänigste Note) πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον, ἔνθα ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀντιμοναρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν σχεδίων τοῦ Ρήγα. Ὁ αὐτοκράτωρ σημειώνει ὑπὸ τὸ ἔγγραφον τοῦ Pergen τὸ ἐξῆς :

«Ἐγκρίνω τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐλάβετε ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο (τοῦ Ρήγα » δηλ.) καὶ ἡ ἀστυνομία ὀφείλει νὰ ἐνεργήσῃ ἀκριβεστάτην ἐρευναν διὰ νὰ δυνηθῇ

¹ Πβ. Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις ἐθν. ἀνωτ. σ. 36, καὶ 121 κεξ. Ἐν ἡ χρονολογία τῆς συλλήψεως τοῦ Ρήγα γίνεται γνωστὴ μόλις τώρα, τὸ ἔτος ὅμως τῆς γεννήσεως τοῦ Ρήγα (1757) ἐγένωσθη διὰ τῶν ἐγγράφων Legrand καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἀγνοεῖται ἀκόμη ὑπὸ τῶν συντακτῶν (Driault et Lhéritier) τῆς Histoire Diplomatique de la Grèce τ. 1 (1925) σ. 115, ἔνθα δηλοῦται τὸ ἔτος 1753 ἢ κατ' ἄλλους («d'autres disent») 1763! Καὶ τὰ λοιπὰ γραφόμενα αὐτόθι περὶ τοῦ Ρήγα περιέχουν ἀνακριθείας καὶ ἀοριστίας, διότι δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεύνης τοῦ Λάμπρου.

» νὰ εὔρη τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς συνωμοσίας, εἰς ἐμὲ δὲ νὰ ἀνακοινώῃ ἐκάστοτε τὰ ἄποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν της».

Τοῦτο ἔγινε καὶ δι' αὐτὸ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐγγράφων ἔχομεν πολλὰ ὑπομνήματα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, δύο ἐπιστολάς αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπουργὸν Pergeni καὶ πολλὰ σημειώματα ἐπὶ τῶν ἐγγράφων. Ἦτο πολὺ φυσικὸν ὅτι κινήσεις δημοκρατικῆ, ἀντιμοναρχικῆ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀφήσῃ ἀδιάφορον τὸν αὐτοκράτορα. Καὶ ὅταν ἐκ τῶν ἀνακρίσεων ἐγνώσθη ὅτι ὁ Ρήγας καὶ οἱ συνεργάται του μόνον ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν Τούρκων εἰργάζοντο, δὲν ἐξέλιπον οἱ φόβοι ἐκ τῆς διαδόσεως ἀπελευθερωτικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὸ ἀπὸ 28 Δεκεμβρίου 1797 ὑπόμνημά του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γράφει ὁ Pergeni περὶ τῆς προκηρύξεως: «Ὑπάρχουν ἐν αὐτῇ ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἡχηραὶ λέξεις, Ἐλευθερία, Ἰσότης, καὶ Ἀδελφοσύνη, αἱ ὁποῖαι εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους ἐμώραναν τόσους λαοὺς καὶ ἀνέτρεψαν τὸ πολιτικὸν καθεστῶς πολλῶν χωρῶν. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες κατῴρθωναν κατὰ οἰονδήποτε τρόπον νὰ δημιουργήσουν ἐλεύθερον πολιτεῦμα καὶ νὰ ἰδρῦσουν δημοκρατίαν, πρέπει νὰ προῖδωμεν ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Αὐστρίας θὰ ἀποκτήσουν τοιαύτας ἐπιθυμίας». Ἡ μετάφρασις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα εἰς τὴν Γερμανικὴν ἔδειξε καθαρὰ τὰς πολιτικὰς ἰδέας τοῦ Ρήγα καὶ τῶν συνεργατῶν του¹.

Ἡ ἀνάκρισις ἐν Τεργέστη καὶ ἐν Βιέννῃ ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ σύλληψιν τῶν γνωστῶν συνεργατῶν τοῦ Ρήγα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότατος εἶναι καὶ κατὰ τὰ νέα ἔγγραφα ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης. Πλείονας πληροφορίας μανθάνομεν ἐκ τῶν νέων ἐγγράφων περὶ τοῦ Φιλίππου Πέτροβιτς, τοῦ Γεωργίου Πουλίου, τοῦ Γεωργίου Θεοχάρους καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω.

¹ Τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα εὐρέθῃ ἀντίγραφον καὶ ἐδημοσιεῦθῃ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Παναγιώτη Χιώτη εἰς τὸ περιοδικὸν Παρθενῶν τ. 1 (1871 - 2) σ. 506 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρήγα τοῦ Φιλοπάτριδος νέα πολιτικὴ διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μ. Ἀσίας, τῶν Μεσογείων νήσων καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας ὑπὲρ τῶν νόμων ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης καὶ τῆς πατρίδος». Δευτέρα ἐκδοσις τοῦ πολιτεύματος ἔγινε τὸ 1924 ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Βολίδου μετὰ προλόγου τοῦ κ. Γ. Φιλαρέτου. Εἰς τὸν νέον φάκελλον τῶν ἐγγράφων τοῦ Ρήγα εὐρέθησαν δύο τεμάχια μεταφράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Spann. Ἡ ἀντιβολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Χιώτου καὶ τῆς περιωθηθείσης μεταφράσεως τοῦ Spann ἔδειξεν ὅτι εἰς τὸ κείμενον ὑπάρχουν ὀλίγαι παραλείψεις, ὅτι ἐπομένως τῇ βοήθειᾳ τῆς μεταφράσεως ἐννοοῦμεν καλύτερον τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Ἐνταῦθα σημειῶναι ἕν μόνον παράδειγμα πρὸς διασάφησιν τῆς παρατηρήσεώς μου. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου 86 λέγεται: «ἐκραξαν αἶρετοὺς κριτάς, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀπόφασιν ἔτρεξαν». Ἡ ἀντίστοιχος ὁμοῦ γερμανικὴ μετάφρασις λέγει: «freiwillig Schiedsrichter wählen und über den Ausspruch derselben übereinkommen» ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἀντὶ ἔτρεξαν γραπτέον ἔστρεξαν.

Τὴν 6 Ἰανουαρίου γράφει ὁ Pergen πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι διετάχθη ἡ διακοπὴ τῆς Ἐφημερίδος τοῦ Πουλίου¹.

Ἐκ τῶν νέων ἐγγράφων μανθάνομεν ἀκριβέστερον καὶ τὰ τῆς ἀποπείρας αὐτοκτονίας τοῦ Ρήγα. Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1797 γράφει ὁ ἀστυνόμος τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν διοικητὴν Brigido ὅτι τὴν 30^{ην} ἔβαλε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τοῦ Ρήγα εἰς τὰ σίδερα («mit Fuss- und Handeisen belegt») διὰ νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὴν Βιέννην, τὴν νύκτα ὅμως οὗτος μὲ μικρὸ μαχαιράκι ἐπληγώθη εἰς τὸ ὑπογάστριον ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν πλευράν, ἐσώθη δὲ μόλις ὑπὸ τῶν προσδραμόντων δεσμοφυλάκων. Μακρὰ σειρά ἐγγράφων ἀναφέρεται εἰς τὸν τραυματισμὸν τοῦ Ρήγα, εἰς τὴν θεραπείαν του, εἰς τὴν ἀμοιβὴν ἀκόμη τῶν ἰατρῶν. Ὁ τραυματισμὸς ἔγινεν αἰτία ν' ἀναβληθῇ ἡ μεταφορὰ εἰς Βιέννην τοῦ Ρήγα, ὅστις τέλος ἐκομίσθη ἐκεῖ μόλις τὴν 14^{ην} Φεβρουαρίου. Προηγουμένως 18 Ἰανουαρίου εἶχε κομισθῆ ὁ Ἄντ. Κορωνιδὸς ἐκ Δαλματίας εἰς Τεργέστην καὶ τὴν 17^{ην} Ἰανουαρίου ἐκομίσθησαν εἰς Βιέννην οἱ ἐν Βουδαπέστη συλληφθέντες Ἰωάννης Καρατζᾶς καὶ Θεοχάρης Γεωργίου Τορουντζίας.

2. Περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ρήγα πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ παλαιὸς θρύλος ὁ διαδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ ὅτι ὁ Ρήγας εὐρίσκετο εἰς ἄμεσον ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ ὅτι ἔμελλε διὰ Τεργέστης νὰ ἔλθῃ εἰς συνάντησίν του ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἐγγράφων Legrand καὶ τῆς σχετικῆς κριτικῆς τοῦ Λάμπρου² ὅτι δὲν ἐστηρίζετο εἰς τὰ πράγματα. Τὰ νέα ἔγγραφα σαφηνίζουν τὸ σημεῖον τοῦτο τελείως, ὑποδεικνύουν δὲ καὶ πῶς ἐγενήθη ὁ θρύλος. Εἰς ἔγγραφον τῆς 15 Φεβρουαρίου τῆς Βιέννης πρὸς τὸν Brigido ἀγγέλλεται ἡ προσκόμισις τοῦ Ρήγα εἰς Βιέννην καὶ προστίθεται ὅτι συνελήφθη ἐπιστολὴ τοῦ Ρήγα ἀπὸ τὸ Adlersburg πρὸς τὸν Γάλλον πρόξενον ἐν Τεργέστη Brechet, ἐν τῇ ὁποίᾳ γίνεται μνεῖα ἄλλου σημειώματος τοῦ Ρήγα σταλέντος τὴν τρίτην Φεβρουαρίου πρὸς τὸν Brechet. Διατάσσεται συγχρόνως ἀνάκρισις διὰ νὰ εὑρεθῇ ὁ τρόπος τῆς ἀποστολῆς τοῦ σημειώματος τῆς τρίτης Φεβρουαρίου. Τὸ σημεῖωμα τοῦτο ἐν τούτοις ἔδωκε τὸ πρῶτον ἀφορμὴν εἰς τὸν

¹ Τῆς πρώτης ἐλληνικῆς Ἐφημερίδος, τῶν ἀδελφῶν Πουλίου, γνωστὸν ἀντίτυπον ἐν Ἑλλάδι εἶναι τοῦ ἔτους 1793 (βλ. Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις σ. 134). Ἐξ ἀντιτύπου, τὸ ὁποῖον κατέχει ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ καθηγητῆς κ. Δ. Ρουσσὸς βεβαιοῦται ὅτι ὁ πρῶτος ἀριθμὸς τῆς Ἐφημερίδος ἐδημοσιεύθη τὴν 31 Δεκεμβρίου 1790. Εἰς τὸν κ. Ρουσσὸν ὀφείλω καὶ τὴν ὑπόδειξιν ἐπιστολῆς τοῦ πρεσβευτοῦ Merckelius πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Αὐστρίας Thugut, 3 Φεβρουαρίου 1797 δι' ἧς ἀγγέλλεται ὅτι ὁ «Publio Marquides Pulio», ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γεωργίου Πουλίου ἦλθεν εἰς Ἰάσσιον διὰ νὰ πωλῆσῃ διάφορα δημοκρατικὰ βιβλία καὶ ὅτι ὁ πρίγκιψ Ὑψηλάντης παρακαλεῖ νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ ἐξαγωγή καὶ πώλησις τοιούτων βιβλίων (βλ. Dokumente Privitoare la istoria Românilor τοῦ Eudoxiu Hurmuzaki, τ. XIX. σ. 814 καὶ 821). Εἰς τὸν κατάλογον τῶν βιβλίων τοῦ Πουλίου δὲν ὑπάρχουν βιβλία τοῦ Ρήγα.

² Ἀποκαλύψεις σ. 34 καὶ 113 κ. ἑξ.

Brechet γὰ ἐπέμβη ὑπὲρ τοῦ Ρήγα διὰ γράμματός του τῆς 17^{ης} Pluviose πρὸς τὸν Brigido² Ὁ Brechet γράφει: «je viens d'être instruit que le nommé » Antoine Rigas Villestindis de Zagora en Thessalie secrétaire des Princes » de Walachie, puis dragoman de la République au Consulat de ce pays, » était celui qui depuis longtems vous tenez en arrestation sans qu'il m'ait » été permis de le voir en la qualité de dragoman de la République; il » était de plus porteur de plusieurs lettres pour moi et pour le général » Bonaparte lesquelles ont été saisies avec autres papiers » Εἰς τὸ γράμμα τοῦτο ἀπαντᾷ ὁ Brigido τὴν 19^{ην} Φεβρουαρίου 1798 καὶ λέγει πλὴν ἄλλων τὰ ἐξῆς: «Westelintis ne s'a jamais arrogé dans aucun de ses interrogatoires la » qualification de Dragoman de la République française auprès du Consulat » de le Vallachie, et il n'y avait rien dans les actes de son inquisition qui » pût faire croire, qu'il fût en quelque relation avec la France. Ses papiers » qui ont été examinés avec toute l'attention et envoyés il y a déjà plusieurs » semaines à Vienne, ne contenoient aucune lettre adressée à vous et au » général Bonaparte »

Τὰ δύο ταῦτα πολύτιμα ἔγγραφα σαφηνίζουν τελείως τὸν θρύλον περὶ τῶν δῆθεν σχέσεων τοῦ Ρήγα πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ρήγας συνελήφθη τὴν 19 Δεκεμβρίου 1797 καὶ μόλις τὴν 5^{ην} Φεβρουαρίου 1798 ἐπενέθη ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Brechet καὶ δὴ κατόπιν ἐπικλήσεως τοῦ Ρήγα τὴν 3^{ην} Φεβρουαρίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίτηδες ἐλέχθη ὅτι ὁ Ρήγας ἦτο δῆθεν διερμηνεὺς τοῦ Γαλλικοῦ προξενείου εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας καὶ ὅτι δῆθεν εἶχεν ἐπιστολάς πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἐὰν αὐτὰ ἦσαν ἀληθῆ, βεβαίως θὰ ἐζητεῖτο ἐγκαίρως ἢ ἐπέμβασις τοῦ Brechet καὶ θὰ ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Ἄλλ' ἢ βραδύτης τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Brechet ἐρμηνεύει καὶ τὸν γεννηθέντα θρύλον. Φαίνεται ὅτι μετὰ τὴν προσκόμισιν τοῦ Ἀντωνίου Κορωνιοῦ εἰς Τεργέστην (18 Ἰανουαρίου) ἤρχισαν αἱ σκέψεις περὶ ἐπεμβάσεως τοῦ Brechet, ἐκ τῶν παρασκηνιακῶν δὲ τούτων ἐνεργειῶν τῶν Ἑλλήνων διεδόθη ἐν τέλει ὡς ἀληθὲς ὅτι δῆθεν ὁ Ρήγας ἔφερε γράμματα πρὸς τὸν Ναπολέοντα ὅτε συνελήφθη.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων ἐπιβεβαιοῦνται τὰ ἀνωτέρω καὶ σαφηνίζεται ὁ ἔμμεσος τρόπος, δι' οὗ ἐζήτουν οἱ συνεργάται τοῦ Ρήγα γὰ ἔλθουν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Γάλλους. Δύο ἔγγραφα τῆς νέας σειρᾶς εἶναι ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ νεαροῦ ὑπαλλήλου τοῦ Ἀργέντη καὶ ἐνθουσιώδους συνεργάτου τοῦ Ρήγα Φιλίππου

² Τῆς μόλις τώρα εὐρεθείσης ἐπιστολῆς αὐτῆς γίνεται μνεία εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ Brechet πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴν Bernadotte, τῆς ὁποίας extrait εὐρέθη καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Ἀνέκδοτα ἔγγραφα (Δελτίον τ. 3 σ. 760).

Πέτροβιτς πρὸς τὸν Γάλλον abbé Sieyes¹. Διὰ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἐπικαλεῖται προσωπικῶς ὁ Πέτροβιτς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Περὶ τῶν ἐπιστολῶν γράφει ὁ Pergen πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὴν 21^{ην} Φεβρουαρίου 1798 καὶ ἐπομένως βλέπομεν ὅτι καὶ ἡ ἐπίκλησις τῆς βοήθειας τῶν Γάλλων εἶναι ἀρκετὰ ὄψιμος καὶ ἴσως προήλθεν ἐκ τῆς σκέψεως νὰ προκληθῇ κατὰ τινα τρόπον ἐπέμβασις ὑπὲρ τοῦ Ρήγα. Εἰς τὸ σημεῖον λοιπὸν τῶν σχέσεων τοῦ Ρήγα πρὸς τοὺς Γάλλους εἶναι διαφωτιστικώτατα τὰ νέα ἔγγραφα.

3. Τὸ πολυτιμώτατον τῶν ἐγγράφων Legrand εἶναι ἡ περίληψις ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἀνακρίσεως ἢ ἀφορῶσα τοὺς μαρτυρήσαντας συνεργάτας τοῦ Ρήγα, τὸν Εὐστράτιον Ἀργέντην ἐκ Χίου, τὸν Δημήτριον Νικολίδην ἐξ Ἡπείρου, τὸν Ἀντώνιον Κορωνιὸν ἐκ Χίου, τὸν Ἰωάννην Καρατζᾶν ἐκ Κύπρου καὶ τοὺς ἐκ Μακεδονίας Παναγιώτην Ἐμμανουήλ, Ἰωάννην Ἐμμανουήλ καὶ Θεοχάρην Γεωργίου Τορούντζιαν². Περὶ τῶν μὴ παραδοθέντων εἰς τοὺς Τούρκους Αὐστριακῶν καὶ Ρώσων ὑπηκόων μανθάνομεν μόλις τῶρα ἐκ τῶν νέων ἐγγράφων πολυτίμους πληροφορίας. Οἱ συνεργάται οὗτοι εἶναι ὁ Φίλιππος Πέτροβιτς, ὁ Γεώργιος Θεοχάρης, ὁ Γεώργιος Πούλιος, ὁ Κωνσταντῖνος Τούλλιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας. Εἰς τούτους ἀναφέρεται τὸ πολυτίμον ἔγγραφον τῆς νέας σειρᾶς, ἡ ἐκθεσις τῆς Ἀνωτάτης Ἀστυνομικῆς Διευθύνσεως ὑπὸ χρονολογίαν 18 Ἀπριλίου 1798, καθὼς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενον ὑπόμνημα τοῦ Pergen πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ χρονολογίαν 25 Ἀπριλίου 1798. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων δημοσιεύομεν ἀμέσως τὰς κυριωτάτας εἰδήσεις.

Ὁ Φίλιππος Πέτροβιτς εἶναι νέος 17 ἐτῶν ἀπὸ τὸ Divoschi τῆς ἐπαρχίας Σιρμίας, ὑπάλληλος τοῦ Ἀργέντη. Τὸ ὄνομά του καὶ ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τὸν ὑποδεικνύουν ὡς Σέρβον, ὁ ἴδιος ὅμως παριστᾷ ἑαυτὸν μόνον ὡς Ἕλληνα καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι εἶναι υἱὸς Ἕλληνος ἐγκατασταθέντος πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν Σιρμίαν. Ὁ Φίλιππος Πέτροβιτς εἶναι ἐκ τῶν ἐνθουσιωδεστέρων καὶ εὐγενεστέρων συνεργατῶν τοῦ Ρήγα καὶ ὁμολογεῖ ἀφόβως εἰς τὴν ἀνάκρισιν ὅτι «ἐγνώριζε τελείως τὸ ἐπαναστατικὸν σχέδιον τοῦ Ρήγα, ὅτι ὄχι μόνον ἐνέκρινε τοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ρήγαν νὰ ταξειδεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐπαναστάσεως» . . . «Ἐτραγουδοῦσε τὸ ἐπαναστατικὸν ποίημα ὡς πότιε παλληκάρια καὶ ἔστειλε ἀντίγραφον αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν Λειψία φίλον του Πέτροβιτς μετ' ἀνακοίνωσιν τῆς ἀποφάσεώς του νὰ μετᾶσχῃ τῆς ἐπαναστάσεως· ὅτι ἀπὸ τὸν Πέτροβιτς ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ τὸν ἀκολουθήσῃ . . . » Καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα γράμματα τοῦ Πέτροβιτς πρὸς τὸν abbé Sieyes φαίνεται καθαρὰ ἡ

¹ Ἐπιστολῆς τοῦ Πέτροβιτς πρὸς τὸν Sieyes γίνεται μνεία εἰς τὰ Ἀνέκδοτα ἔγγραφα σ. 701 (τοῦ Δελτίου τ. 3). Ἰδ. καὶ Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις σ. 40.

² Βλ. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, Δελτίον 3,650-702.

ἀγάπη τοῦ εὐγενοῦς νέου πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν . . . «Ἐνας Ἑλληνα, ὅστις δὲν εἶναι ἀμαθὴς καὶ σκέπτεται τὰς δημοκρατίας τοῦ παρελθόντος καὶ ἔπειτα τὴν σημερινὴν κυβέρνησιν τῶν βαρβάρων (Τούρκων δηλ.) πρέπει ἀπὸ λύσσαν καὶ ἀπὸ ἐκδίκησιν νὰ φαγωθῆ («die Wuth und die Rache muss ihn verzehren») . . . «Θέλομεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι Ἑλληνες ὅπως οἱ πρόγονοί μας . . .» «Σᾶς παρακαλῶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους μου νὰ μᾶς βοηθήσετε».

Εἰς τὸν αὐτὸν τόνον θερμῆς φιλοπατρίας καὶ θερμοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι γραμμένα τὰ δύο γράμματα τοῦ Πέτροβιτς καὶ δεικνύουν ὄχι μόνον τὴν εὐγενικὴν ψυχὴν τοῦ νέου ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς μεγάλης μορφῆς τοῦ Ρήγα ἐπὶ τοὺς συνεργάτας του¹.

Ὁ Γεώργιος Θεοχάρης 39 ἐτῶν ἐκ Καστορίας, πατὴρ τριῶν τέκνων ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάκρισιν ἐκ τῶν κυριωτάτων χορηγῶν καὶ συνεργατῶν τοῦ Ρήγα μετὰ τὸν Εὐστράτιον Ἀργέντην. Μετὰ τὴν σύλληψίν του ὁ Ρήγας πρὸς αὐτὸν ἔγραψε μυστικὰ νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῆ βαρῶν Gamerra πρὸς μεσολάβησιν παρὰ ταῖς ἀρχαῖς ὑπὲρ τῶν συλληφθέντων. Ἦτο λοιπὸν ἀξιόπιστον πρόσωπον ὁ Θεοχάρης. Εἰς τὴν ἀνάκρισιν ὁμολογεῖ ὅτι «ἐνέκρινε τὸν σκοπὸν τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου τοῦ Ρήγα, δηλ. τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπεθύμησεν διὰ νὰ φέρῃ τὴν εὐτυχίαν εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι στενάξουν ὑπὸ τὸν ζυγόν. Προσωπικῶς ὁμως ἐνόμισε τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι χωρὶς ξένην βοήθειαν ἀδύνατον καὶ ἐπικίνδυνον». Πολύτιμος εἶναι ἡ κατάθεσις τοῦ Θεοχάρη ὅτι ὁ Ρήγας κάποτε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαυρογένους ὑπηγόρευσε εἰς τὸν Θεοχάρη νὰ γράψῃ ὅλον τὸ ἐπαναστατικὸν τραγούδι («das revolutionäre Lied ganz in die Feder diktirt»). Ποία ἱερά ἄρα γε συγκίνησις ἐνέπνευσε τὸν θούριον, Ὡς πότε παλληκάρια;

Ὁ Γεώργιος Πούλιος 32 ἐτῶν ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας, ὁμολογεῖ ὅτι ἐτυπώθη εἰς τὸ τυπογραφεῖόν του 1) ἡ προκήρυξις τοῦ Ρήγα εἰς 3000 ἀντίτυπα, ὅτι αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Ρήγαν ἀντίτυπον τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος (Konstitution), τὸ ὅποσον, κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, «φαίνεται κατὰ λέξιν μεταφρασμένον εἰς τὴν προκήρυξιν» 2) τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον μέρος τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀναχάρσιδος καὶ ὁ Ἡθικὸς τρίπους, ἕκαστον εἰς 1000 ἀντίτυπα 3) τὸ Ἐγκόλπιον, τὸ ὅποσον περιέχει κανόνας

¹ Ἀξία πολλῆς προσοχῆς εἶναι ἡ ὁμολογία τοῦ Πέτροβιτς εἰς τὴν ἀνάκρισιν «ὅτι οὐδὲν γνωρίζει περὶ ἑταιρείας» τοῦ Ρήγα. Ἐὰν ὑπῆρχεν ὀργανωμένη ἑταιρεία τοῦ Ρήγα, δὲν θὰ ἐδίσταζεν ὁ Πέτροβιτς νὰ τὸ ὁμολογήσῃ. Ἡ ἰδέα μυστικῆς ἑταιρείας ἐπαναστατικῆς ἐγενήθη, φαίνεται, μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ρήγα. Πρὸ τῆς εὐρέσεως τῶν νέων ἐγγράφων ὑπεστήριξεν ὀρθῶς ὁ Τάκης Κανδηλῶρος (Ὁ ἀρματωλισμὸς ἐν Πελοποννήσῳ 1924 σ. 237 κ. ἐξ.) τὸ ἀνύπαρκτον ὀργανωμένης ἑταιρείας τοῦ Ρήγα. Πρβ. καὶ Ἄπ. Δασκαλάκη, Τὰ αἴτια καὶ οἱ παράγοντες τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 (1927) σ. 40.

πολεμικούς, εἰς 1000 ἀντίτυπα¹. Εἰς τὰς ἐκθέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γίνεται συχνὰ λόγος ὅτι ὁ Πούλιος εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Ρήγα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας 45 ἐτῶν ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας, Ρώσος ὑπήκοος, ὁμολογεῖ ὅτι τὸ πολεμικὸν ἄσμα τοῦ Ρήγα «συχνὰ ἐτραγοῦδῃσε εἰς τὴν συντροφίαν τοῦ Θεοχάρη καὶ τοῦ Μανούσση, ὅτι ἐπεθύμησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπανάστασιν μόνον ἐκ μίσους πρὸς τοὺς Τούρκους». Περαιτέρω ἢ ἀνάκρισις ἐξηκρίβωσεν ὅτι ὁ Δούκας ἐξεφράσθη ὅτι ἐν περιπτώσει ἐπαναστάσεως θὰ μετέβαινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν κίνησιν κατὰ τῶν Τούρκων. Εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἀνακρίσεως συχνὰ θεωρεῖται καὶ ὁ Δούκας μετὰ τοῦ Ἀργέντη, Πουλίου καὶ Θεοχάρη ἐκ τῶν κυριωτέρων χορηγῶν καὶ συνεργατῶν τοῦ Ρήγα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Τούλλιος 18 ἐτῶν ἐγεννήθη ἐν Βουδαπέστη. Ὁμολογεῖ ὅτι «εὐχαρίστως ἐτραγουδοῦσε τὸ ἄσμα Ὡς πότε παλληκάρια καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπεθύμησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος». Πιθανῶς ἦτο καὶ ὁ Τούλλιος υἱὸς Ἑλληνοσὺλταν ἔγκατεστημένου πρὸ πολλοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ.

Οἱ συνεργάται οὗτοι τοῦ Ρήγα δὲν ἠδύναντο νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς Τούρκους, οὔτε εἰς τὰ δικαστήρια, διότι αὐτὰ θὰ τοὺς ἠθώωνον. Ἀπεφασίσθη δι' αὐτὸ νὰ ἀποπεμφθοῦν καὶ τὸ τελευταῖον ἔγγραφο τῆς νέας σειρᾶς περιέχει διαταγὴν πρὸς τὴν ἀστυνομίαν ὑπὸ χρονολογίαν 28 Ἀπριλίου 1798 περὶ ἐκδιώξεως τῶν ἀνωτέρω ἐξ Αὐστρίας².

Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτατα σημεῖα τῶν νέων ἐγγράφων, τὰ ὅποια ἐθεώρησα ὀρθὸν νὰ καταστήσω γνωστὰ ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν σημερινὴν προσομιλήν μου ἀνακοίνωσιν. Τὴν μετάφρασιν, ὑπομνημάτισιν καὶ δημοσίευσιν τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν ἐγγράφων ἐπιφυλάσσομαι νὰ κάμω ἔσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον.

ΑΡΧΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ: Περὶ τῆς παρὰ Πλάτωνι μνείας τοῦ Ὁροφῆος ὑπὸ κ. *I. Καλιτσουνάκη*.*

ΝΕΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ: Διὰ ἔγγραφα τὴν Ἰφιγένειαν, ὑπὸ κ. *A. Προβελεγγίου*.

¹ Ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς εἶναι ἀκριβῆς αὐτὴν τὴν φορὰν ἀναφέρειν: «ἐτύπωσε κρυφίως ἐν βιβλίον πολεμικὸν ἐπιγραφόμενον Ἐγκόλπιον στρατιωτικόν» (Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματα σ. Θ') Ἰδ. καὶ Λάμπρου Ἀποκαλύψεις σ. 28 καὶ 109.

² Πδ. Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις σ. 78 καὶ 127 καὶ 139.

* Θὰ δημοσιευθῇ εἰς ἐπόμενον τεῦχος.